

Роксолана Мицько

Пародійний культ джедаїзму: релігійна інтерпретація культурного явища

RoksolanaMytsko

Parody cult of Jediism: religious interpretation of cultural phenomena

In the context of popular culture, the phenomenon of postmodern parody cult of Jediism is considered. The topicality of its scientific study is substantiated and the topicality of the phenomenon of parody cults in studies of Western scientific thought is described. The form and means of Jediism phenomenon that put it in a range of new post-modern religious units are analyzed, and the regularity of occurrence of Jediism in Ukrainian reality is explained.

Keywords: parody cult, Jediism, Star Wars, popular culture, irony, absurd, postmodern

У контексті масової культури розглядається феномен постмодерного пародійного культу джедаїзму. Обґрунтовується актуальність його наукового вивчення та описується актуальність явища пародійних культів у дослідженнях західної наукової думки. Аналізуються форма та засоби феномену джедаїзму, які ставлять його у ряд нових постмодерних релігійних утворень, також пояснюється закономірність появи джедаїзму в українських реаліях.

Ключові слова: пародійний культ, джедаїзм, Зоряні Війни, масова культура, іронія, абсурд, постмодерн

Джедаїзм – псевдорелігія, яка стала своєрідним культом твору Джорджа Лукаса «Зоряні війни». Джедаїзм, як і інші псевдорелігійні культури, став частиною псевдорелігійного мислення сучасного західного світу. З одного боку, ми розглядаємо джедаїзм як релігійну систему, що має всі необхідні складові релігії, філософські впливи. З іншого боку – джедаїзм розглядається як феномен релігійного протесту, пародійного культу – частини новітніх культів західної культури.

Актуальність дослідження визначаємо тому, що джедаїзм з 2003 р. і до сьогодні стає інструментом релігійної іронії у суспільстві. Його основи активно поширюються через фанатів фільму «Зоряні війни», а головним майданчиком поширення псевдорелігійних ідей джедаїзму є Інтернет. В Україні джедаїзм став основою саркастичної «Інтернет Партії» під час виборів 2014 р.

Оскільки джедаїзм як явище виник на початку 2000-их років, у науковій думці його дослідження ще не надто розроблені. Тому, досліджуючи матеріал, ми зверталися, у першу чергу, до праць американських філософів та культурологів, які досліджують феномени неорелігій та зокрема пародійних культів. До прикладу, елементи буддизму і пародійному культурі джедаїзму досліджував Джон Фінлей (John Finley) у книзі «Філософія Буддизму і Зоряні Війни. Релігія». Марк Роуландс (Mark Rowlands) – доктор філософських наук,

професор філософії Університету Маямі, займається проблематикою філософії науково-фантастичних фільмів – він розглядає джедаїзм під кутом зору Ніцше та Платона. Набагато менше досліджень джедаїзму знаходимо у російській науковій літературі, проте тут вивчення джедаїзму має два протилежні підходи. Так, Силантьєв розглядає джедаїзм як антихристиянську гру США, яка через призму масової культури має зрушити підвалини істинної релігії. Натомість, філософську складову «Зоряних воєн» та джедаїзму зокрема порівнює із Ніцше та Дельозом популярний культуролог Сергей Корнев.

У цій статті ми прагнемо дослідити культурологічні корені джедаїзму. Метою є пояснити, чому джедаїзм належить до категорії пародійних культів, знайти у пародійному культі джедаїзму елементи філософської думки та схожіть до інших релігій у контексті постмодерного суспільного дискурсу, пояснити, як через масову культуру джедаїзм став найпопулярнішим пародійним культом Західної культури.

Тож джедаїзм – це пародійний культ, що виник на основі фантастичної кінопопеї Джорджа Лукаса «Зоряні війни». Шість фільмів «Зоряних воєн» утворили фантастичний всесвіт, який став предметом вивчення та глибокого аналізу не лише кінофанатів, а й науковців-філософів.

Всесвіт «Зоряних воєн» був вперше представлена публіці в 1977 р., коли на кіноекрани вийшов перший фільм кінопопеї – «Нова надія», що оповідає про нерівну боротьбу групи космічних партизан (джедаїв) з тоталітарною Імперією Зла (ситхами). Головною ідеєю успіху у боротьбі джедаїв проти ситхів стало поняття Сили – це основа концепції джедаїзму як пародійного культу. У самому фільмі подається визначення, що Сила – це «енергетичне поле, створене всіма живими істотами, яке оточує нас, знаходиться всередині нас, і поєднує в ціле Галактику». Крім того, в основі джедаїзму лежить кодекс джедая, який складається з п'яти істин: нема хвилювання – є спокій; нема невігластва – є знання; нема пристрасті – є безтурботність; нема хаосу – є гармонія; нема смерті – є Сила.

Шанувальники Сили стали називатися джедаями, а оскільки Сила індивідуальністю не володіла і була розлита по цілому світові, за віросповіданням вони виявилися класичними пантеїстами⁵. Проте інші автори, зокрема Джон Фінлей, співставляють кодекс джедаїв із основами буддизму⁷.

Тож позитивними героями культового фільму є лицарі ордена Джедай, наділені Силою, яка робить їх могутніми воїнами галактики. Шляхетним лицарям протистоять не менш могутні ситхи, що володіють темною стороною Сили. Носії добра і зла, озброєні світловими мечами, борються за вплив у «далекій-далекій галактиці». Підкреслена «віра» в існування реальних джедаїв відрізняє послідовників джедаїзму від простих фанатів «Зоряних воєн». Джедаїсти

проголошують Джорджа Лукаса, автора фільму, апостолом нової релігії, яка повинна бути прийнята всіма жителями Землі¹. Аналогічні процеси відбуваються і серед шанувальників Толкієна або американського серіалу «Зоряний шлях», проте саме джедаїзм став першою та найпопулярнішою «релігією», створеною на базі вигаданого всесвіту кінофільму.

Вперше про джедаїзм як про пародійний культ заговорили у Британії у лютому 2003 р., коли тут були підведені остаточні підсумки перепису населення. У цьому переписі виявилося, що прихильників джедаїзму в країні є більше, ніж буддистів або юдеїв. Згідно з уточненими даними, у Британії на той час проживало 390 тисяч прихильників джедаїзму. Причиною такого заповнення графи «вірування», у першу чергу, став протест через втручання держави у інтимне питання релігійної віри самим існуванням такої графи¹. Пародійний культ джедаїзму в Англії офіційно називають «Jedi Knight» («лицарі-джедаї»). Аналогічні переписи населення відбулися в Австралії та Новій Зеландії – і вони також показали, що і в цих країнах проживають десятки тисяч джедаїв, проте там вони були віднесені до категорії «не визначилися з віросповіданням». Джедаїсти значно перебільшують за чисельністю будь-яких інших послідовників пародійних культів вигаданих світів⁵.

До речі, хоч попередньо джедаїзм зароджувався як певний протест, через таку кількість «віруючих» джедаїстів знайшлися ентузіасти, які добилися, щоб пародійний культ визнали офіційною релігією в Англії.

Згодом через таку чисельність послідовників джедаїзму лицарі-джедаї почали боротися за міжнародне визнання своєї релігії. Маніфест джедаїв, поширений через засоби масової інформації 16 листопада 2006, він був звернений до світової громадськості і до ООН. Маніфест джедаїв звучав так: «Всім, кого це стосується. Вдесяте Організація Об'єднаних Націй відзначила сьогодні Міжнародний день терпимості. Підтримуючи цю важливу справу, ми, однак, вважаємо, що ООН повинна рухатися вперед. У британському переписі населення 390.000 людей оголосили себе лицарями Джедаї, що робить нас четвертою за чисельністю релігією в країні. Ми пишаємося нашим спадком, який сягає корінням на 195000 років, коли перший джедаї, синьоволоса і синьоокий Кайа Сініса з'явився на планеті Корусант. Як і Організація Об'єднаних Націй, лицарі Джедаї – це миротворці, і ми вважаємо, що маємо право висловлювати наше віросповідання через носіння одягу і визнання на національному та міжнародному рівні. Тому ми закликаємо вас поміняти 16 листопада на Міжзірковий день терпимості Організації Об'єднаних Націй для відображення релігійного характеру нашої цивілізації XXI ст. Терпимість – це повага відмінностей, в якій області вони б не знаходилися, включаючи інші галактики. Будь ласка, не виключайте нас з вашої важливої праці. Хай буде з вами Сила»⁴. А втім, їхнє прохання отримало негативну відповідь.

Щодо філософських понять і проблем «Зоряних воєн», які є предметом дискурсу для прихильників джедаїзму, після аналізу літератури можемо виділити кілька праць, де ці питання розглянуті найширше.

До прикладу, американський письменник та викладач філософії Роулендс Марк у книзі «Філософ на краю всесвіту» розглядає кіноепопею «Зоряних воєн» через призму ідей Платона та Ніцше.

У першу чергу, автор робить аналогію зі вченням Платона, адже, на відміну від вчення християнської церкви, він стверджував, що зло – це реальна форма, а не відсутність добра. Зло існує – і не просто як ілюзія або відсутність добра. І злодяння, скоєні Дартом Вейдером, негайним персонажем кіноепопеї, є злом самі по собі, а не тому, що в них чогось не вистачає⁶. Щодо ідей Ніцше – Марк Роуландс розглядає фільм через призму боротьби діонісійського та аполонівського начал – у кіноепопеї ми бачимо боротьбу сторонників світлої сторони Сили джедаїв та воїнів темноти ситхів. Також автор порівнює Дарта Вейдера, темного лорда, із Наполеоном, якого Фрадріх Ніцше характеризував у своїй праці, як надлюдину, яка не довершила процес сублімації.

Російський культуролог Сергей Корнев, окрім паралелей з Ніцше, асоціює ідейний потік «Зоряних воєн» з «дилемою Дельоза». «Вільна Творчість» або Тотальна Утилізація – загалом людство та кожна людина зокрема стоїть перед цим вибором. Третього не дано. В цьому плані популярність містики і «Зоряних воєн» в маскультурі – гротескне відображення істинних філософських символів епохи, – вважає автор³. Тож у формі боротьби світів, що лежить в основі джедаїзму філософи вбачають першоджерела ідей Ніцше та Дельоза – як протистояння між гармонією і хаосом.

Американський вчений Джон Фінлей у книзі «Філософія Буддизму і Зоряні Війни. Релігія» наводить аналогії основних ідей джедаїзму з ученням буддизму. Джедая вчать не довіряти своїм відчуттям, а поклатися лише на почуття. Щоб використовувати Силу, джедаї повинні позбутися традиційного способу сприйняття навколишнього середовища. Це наближене до поняття буддизму, який проповідує принцип заперечення власного «я». Джедай має усвідомлювати, що те, що він бачить, не може бути реальним. Його сприйняття може обманювати, і тому очам довіряти не можна. В буддизмі фізичний світ також вважається ілюзією. Почуття може обманювати нас і змушувати вірити в те, що ілюзія є реальністю. В буддизмі саме наше помилкове відчуття і неприйняття цієї дійсності веде до гордині і, як наслідок, прирікає нас на перебування в Сансарі (низці нескінченних циклів смерті і відродження). Коли ви усвідомлюєте, що все – єдине, а не складається з окремих частин, ви досягаєте Прая (мудрості) і більш високого розуміння

дійсності. Коли джедай усвідомлює, що навколишній світ – не більше, ніж ілюзія, йому відкривається Сила. Монахи-буддисти також повинні зрозуміти, що фізичний світ – це всього лише ілюзія⁷.

Характерним для джедаїзму способом передаються знання та відомості про цей пародійний культ. Оскільки в основі цього культу є творіння масової культури, джедаїзм з легкістю поширюється через медіа та інші проекти фільму – серіали, комікси, арт-проекти, перформанси. Сьогодні через всесвітню мережу та нові медіа пародійні культури, зокрема й джедаїзм, поширюються найактивніше². Можливості, які надає Інтернет, дозволяють незаангажовано дізнаватися про активність конкретних громад і лідерів, вивчати неорелігії, пародійні культури, ставати свідками релігійних дискусій та подій в онлайн-просторі.

Чисельність «послідовників» усіх пародійних культів, а зокрема й джедаїзму, потребує неабиякої уваги, адже у деяких країнах ці «релігії» навіть визнані на офіційному рівні. Місце пародійних культів у контексті постмодерну визначається з одного боку – глибокою іронічністю над проблемами сьогодення, з іншого – ризомічністю запропонованих «релігійних» систем. У цих системах, окрім творчості та гумору, знаходимо елементи вже існуючих релігійних елементів та догм, філософських систем.

Особливо яскравим у плані перенесення різних філософських систем на пародійний культ є джедаїзм, адже науковці прослідковують тут моменти із філософії Платона про реальність зла, Ніцше – про надлюдину та боротьбу діонісійських та платонівських світоглядів. Науковці також зазначають схожість релігійної парадигми, яку бачимо у пародійному культі джедаїзму, із світоглядом буддизму.

У перспективі в науковому аспекті варто спостерігати за розвитком пародійних культів загалом як унікального культурно-релігійного явища, вивчати нові аспекти таких релігійних форм, і зокрема – джедаїзму як найпоширенішого пародійного культу. Окремо варто слідкувати за розвитком джедаїзму в Україні, адже ця тема набрала особливого розвитку після витівки Інтернет-Партії України – участі Дарта Вейдера і інших героїв Зоряних Воєн у політичних іграх нашої країни.

¹ Nancy K. Grant Ph. D.; Ph. D. Diana J.; Mansell R. N. A Guidebook to Religious and Spiritual Practices for People Who Work With People. – iUniverse, 2008. – P. 249–251.

² Добродум О. В. Дигитализация религии в современном обществе [Електронний ресурс] // материалы Международной научно-практической конференции «Религия как социальный институт», – сентябрь 2011. – Режим доступа: <http://www.religiopolis.org/documents/3344-ov-dobrodum-digitalizatsija-religii-v-sovremennom-obschestve-materialiy-mezhdunarodnoj-nauchno-prakticheskoy>.

- ³ Корнев С. Мистика, Звёздные Войны и один парадокс массовой культуры [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.nietzsche.ru/look/ххс/politik/kornev>.
- ⁴ Манифест джедаев [Электронный ресурс] // Фанаты «Звездных войн» требуют от ООН признать религию Джедаев – Статья от 16.11.2006. – Режим доступа: <http://www.gosconcert.com/common/arc/story.php/309798>.
- ⁵ Силантьев Р. А. Обыкновенный джедаизм. Религия Далекой, Далекой Галактики и недалекой западной интеллигенции [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.bogoslov.ru/text/321846.html>].
- ⁶ Роулэндс Марк. Философ на краю вселенной [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.plam.ru/philos/filosof_na_krayu_vselennoi_nf_filosofija_ili_gollivud_idet_na_pomosh_filosofskie.
- ⁷ Финлей Джон. Философия Буддизма и Звездные Войны [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.sunhome.ru/religion/11301?print>.